

УДК 338.48-44-1(282.247.322.05)

ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ВОДНОГО ТУРИЗМУ В БАСЕЙНІ РІЧКИ ПРИП'ЯТЬ

М. Гамкало

Львівський національний університет імені Івана Франка

Проаналізовано водні ресурси в басейні р. Прип'ять в аспекті організації водного туризму. Охарактеризовано головні об'єкти водного туризму та особливості їх проходження, а також конструктивні особливості окремих плавзасобів. Описано туристичні ресурси досліджуваної території

Ключові слова: водний туризм, ріки, плавзасоби, Прип'ять, Стохід, Турія, Вижівка

Водний туризм є різновидом активного туризму, до якого належать масові тривалі самодіяльні водні подорожі на туристичних суднах (гребних розбірних байдарках, катамаранах, плотах тощо) з метою відпочинку, пізнання природних, етнографічних, культурних особливостей прилеглих територій. Згідно з Нормативами туристичних походів, усі водні маршрути на гребних суднах і плотах класифікуються за категоріями складності від 1 (найлегшої) до 6. Коли головною метою є проходження водного маршруту, подорож класифікується як спортивний сплав. Спортивний водний туризм передбачає обов'язкову реєстрацію і класифікацію маршруту, оформлення дозвільних і звітних документів у маршрутно-кваліфікаційних комісіях і в контрольно-рятувальних службах, участь у змаганнях на кращий маршрут, присудження розрядів, звань і т.і.

Значною популярністю характеризуються також некатегорійні маршрути, які не вимагають туристичного досвіду, а також попередньої фізичної підготовки. За останні два роки на туристичному ринку України з'явилося багато пропозицій комерційних сплавів (рафтингу), які не вимагають від учасників досвіду, спорядження, продуктів харчування.

У перших публікаціях стосовно організації водного туризму, які з'явилися в середині минулого століття, увага зосереджувалася на особливостях сплаву на плотах і байдарках. В 1973 р. було видано перелік водних маршрутів Європейською частиною СРСР [1]. Найповнішими виданнями з окресленої тематики є книги Ю. Н. Федотова, Ю. В. Щура [4; 5].

Досліджувана територія розташована в межах Поліської низовини. Типовими для неї є незаймані заплавні низові болота та вологі заплавні луки. Заплавний ландшафт різного ступеня дренажування, з луками на дернових заболочених ґрунтах є доволі молодим, його формування почалося у другій половині голоцену та триває досі. Слідами впливу льодовика є численні великі піщані дюни. Літологічну основу поверхневих відкладень формують алювіальні піски, водно-льодовикові піски і супіски. Ґрунти цієї території мають складне мозаїчне поширення внаслідок високого рівня ґрунтових вод, що зумовлює розвиток процесів заболочування і формування

торфово-болотних, а в низинах – алювіально-гумусних, глеєватих і глеєвих ґрунтів. На їх формування також помітно впливають потужні розливи річок під час весняної повені і паводків.

Прип'ять протікає територією України (Волинська, Рівненська і Київська області) і Білорусі, є правою притокою Дніпра. Довжина річки 775 км, площа басейну 114,3 тис. км². Витоки Прип'яті знаходяться на Волинській височині, поблизу с. Голядин Шацького району. Протяжність річки в межах Волинської та Рівненської областей становить 204 км. Територією Київської області річка протікає близько 50 км і за декілька кілометрів на південь Чорнобиля впадає в Київське водосховище [2, с.89].

Долина Прип'яті до смт. Ратно простежується слабо, у пониззі вона чіткіша. Заплава розвинена уздовж всієї річки, вирізняються дві надзаплавні тераси. Ширина заплави у верхній течії до 4 км, в окремі роки вона затоплюється на декілька місяців. У пониззі ширина заплави сягає 10-15 км. Випрямлене, каналізоване річище закінчується між смт Ратно і с. Комарово; нижче за течією звивисте, утворює меандри, стариці, багато проток. Дно піщане та піщано-мулисте, похил річки 0,08 м/км.

Для водного режиму характерні тривала весняна повінь, короткочасна літня межень, що порушується дощовими паводками та майже щорічними осінніми підняттями рівня води. На весну припадає 60-65% річного стоку, вода підіймається на 1-4 м, на ділянках із звуженою заплавою – на 7 м. Пересічна витрата води в гирлі 450 м³/с. Замерзає на початку грудня, скресає наприкінці березня [3, с.104]. Колір води визначається переважанням у басейні річки торфово-болотних ґрунтів, прозорість води в липні-серпні 2012 р. становила від 30 до 80 см.

Сточище Прип'яті має добре розвинену гідрографічну мережу (10,5 тис. річок і струмків). Більшість приток повністю або частково каналізовані. Серед правобережних приток, що течуть територією України, виділяються Вижівка, Турія, Стохід, Стир, Горинь, Ствига, Уборть, Словечна, Жолонь.

Крім Прип'яті, у водному туризмі використовується також р. Стохід, яка витікає поблизу с. Семеринське Локачинського району, і повністю протікає в межах Волинської області. Стохід – типова поліська ріка з дуже повільною течією, заболоченою заплавою і нечітко вираженими корінними берегами.

Від витоків до с. Угли Стохід тече широкою заболоченою долиною з пологими берегами. Поблизу с. Угриничі русло ріки розгалужується на багато рукавів, проток, стариць. Щільність річкової мережі – 0,27 км/км². У басейні р. Стохід налічується 144 річки, з яких 12 довжиною понад 10 км і 132 – менше 10 км. Ширина річки у межень на перекатах – 5-15 м, на плесах – 20-60 м. Глибина на перекатах – 0,5-1,5 м, на плесах 8-10 м. Стохід належить до рік змішаного живлення з переважанням снігового. В рівневому режимі ріки яскраво виражена весняна повінь, що порушується літніми дощовими та зимовими паводками [3, с.108].

Щороку спостерігається весняний розлив ріки та її приток. Ширина розливу інколи доходить до 5 км, а глибина затоплення становить 0,5-1,5 м. Льодоутворення починається наприкінці листопада – на початку грудня і триває чотири-шість тижнів. Льодостав встановлюється у першій половині грудня. Весняна повінь тримається один-два місяці.

У липні, серпні і вересні часто трапляються дощові паводки. Середня висота їх

на р. Стохід змінюється над умовним рівнем у межах 0,4-1,8 м, а найбільша становить 3 м. Найбільша витрата води за рік на р. Стохід спостерігається в квітні – 39,6 м³/с, найменша – у вересні (3,58 м³/с). Середній річний модуль стоку – 4,51 л/с·км² [3, с.109].

Для сплаву рівнинними річками використовують каяки, байдарки та катамарани. Для сплаву річками Прип'ять і Стохід найпридатнішими є байдарки (2-3-місні) та каяки. Застосовуються байдарки двох типів – розбірні і нерозбірні. Нерозбірні байдарки виготовляються з пластику (часто одномісні) і використовуються здебільшого для проходження водних перешкод (складних порогів чи водоспадів). Одномісну байдарку також називають каяком.

Розбірні байдарки бувають декількох типів залежно від технології виготовлення: пластикові, складаються з декількох секцій (їх ще називають туринговими каяками); каркасні, що складаються з міцного і легкого металевого або дерев'яного каркаса і “шкіри”, яка натягується на каркас; каркасно-надувні, аналогічної з каркасними конструкції, але в “шкіру” вбудовані балони (надуваються повітрям), що створюють додатковий запас непотоплюваності; надувні.

Розбірні байдарки мають від 1 до 4 місць, використовуються для тривалих походів або дво- чи три- денних прогулянок озерами та річками з помірним хвилюванням. Найбільшого поширення набули каркасні і каркасно-надувні човни, завдяки мобільності та надійності за відносно помірної ціни. Секційні пластикові байдарки переважно поширені в Західній Європі та Канаді. За радянських часів були популярні туристичні дво- та тримісні байдарки “Таймень-2” і “Таймень-3”.

На рух судна впливають, насамперед, неоднорідність швидкості потоку, яка зумовлена нерівностями дна, берегів, а також камені і виходи корінних порід у руслі. Згідно з туристичною класифікацією, найпоширенішими є такі перешкоди: перекасти, водоспади, пороги та шивери. Основною характеристикою річки є ухил, що вимірюється у метрах на кілометр. Ухил впливає на швидкість ріки, і як наслідок, на ступінь складності її проходження.

Спорядження для водного туризму складається з особистого та групового. До особистого спорядження належать: шолом, весло, рятувальний жилет, неопреновий костюм, особистий одяг; до групового – засоби сплаву і порятунку, загальнотуристичні речі (казани, намети, пальники та ін.).

Засобом пересування під час польових досліджень, які проводилися з 5 по 10 серпня 2012 року, було обрано двомісну байдарку “Таймень-2” вагою 27 кг і вантажопідйомністю 250 кг. Довжина байдарки 5 м, ширина 0,85 м, висота до привального бруса 0,27 м, габаритна висота 40 см. Швидкість байдарки “Таймень-2” на річці зі слабкою течією становить приблизно 5-7 км/год і залежить не від частоти чи сили гребка, а від ритмічності веслування.

Збір краєзнавчих матеріалів відбувався за маршрутом, який пролягав від смт Ратно до с. Нобель, загальною протяжністю близько 134 км. Маршрут був умовно поділений на чотири рівні частини: смт Ратно – с. Щедро гір; с. Щедрогір – с. Ветли; с. Ветли – с. Люб'язь; с. Люб'язь – с. Нобель. Головним природним чинником, який ускладнював пересування був низький рівень води – на початку серпня на р. Прип'ять спостерігалася межень.

Річка Прип'ять придатна для сплаву на байдарках різноманітної конструкції 2 км нижче за течією від автомобільного моста в смт Ратне. Вище за течією сплавлитися також можна, проте трапляється багато перешкод (шлюзів), річка каналізована, русло випрямлене.

Нижче за течією, головню на лівому березі, трапляються піщані дюни у вигляді великих пагорбів з ділянками соснового лісу. Згідно з маршрутом, р. Прип'ять протікає через заплавні озера Річицьке та Стрибуж. Розташоване на околиці с. Річиця (Ратнівський район) озеро Річицьке має площу 32 га, максимальна глибина – близько 10 м. Береги озера піщані, придатні для рекреації; об'єктів громадського відпочинку населення в узбережній смузі нема.

У с. Почапи на північ від Прип'яті на початку XIX ст. прокладено Залухівський канал (частина Дніпро-Бузького каналу). Потік води на шлюзі створює перешкоду з перепадом води висотою близько 0,7 м, яку можна подолати на пластикових нерозбірних байдарках (каяках). Канал перетинає озера Святе і Волянське, а потім каналом Хабарище можна дійти до озера Білого. Нижче за течією р. Прип'ять, від с. Почапи починається національний природний парк "Прип'ять–Стохід". Серед населених пунктів протягом першого дня сплаву вирізняються села Невір і Ветли. Засноване в 1366 р., село Ветли певний час називалося Ветлоград; за князів Сангушків отримало магдебурське право. Виходцем з цього села є перший заступник Голови Верховної Ради України А. І. Мартинюк

Третя частина маршруту протяжністю 35 км характеризується відсутністю населених пунктів: після с. Ветли до озера Люб'язь на відрізу довжиною 40 км є лише один хутір Люботинь, поблизу створено рекреаційну зону Дубки. Кінцевим пунктом є озеро Люб'язь та одноіменне село розташоване на його березі.

Люб'язь – озеро заплавної походження, площею 4,4 км², через нього протікає р. Прип'ять. Середня глибина – 4 м, максимальна – 8 м. На вигляд озеро неправильної форми і складається з двох відокремлених півостровом частин. Береги низькі, тверді, піщані, переважно заболочені. Дно піщане, частково замулене. В північній частині озера знаходиться острів площею 0,9 га. Озеро багате рибою (18 видів). Перетинаючи озеро зі заходу на північний схід необхідно зважати на прогноз погоди: висока швидкість вітру спричиняє хвилі, що можуть перевернути байдарку.

Головними туристичними об'єктами завершальної частини маршруту є місце впадіння р. Стохід, с. Сваловичі, рекреаційна зона "Муравина", фортифікаційні споруди часів першої світової війни, озеро і село Нобель.

Село Сваловичі – найменше за чисельністю жителів (менше 40 осіб) серед населених пунктів на цьому маршруті, – нагадує живий музей архітектури та побуту, в якому збережено унікальну природу і прадавню архітектуру поліщуків: усі хати збудовані із зрубу, дахи перекриті очеретом. Історичну та культурну цінність мають різноманітні народні промисли, зокрема лозоплетіння, вишивання, ткацтво. У селі виробляють домоткане лляне полотно, тчуть рушники, вишивають картини. Під час другої світової війни село було спалене нацистами, проте відродилося в автентично-дерев'яному стилі XIX ст.

У роки першої світової війни лівим берегом Прип'яті та Стоходу проходила австро-німецька лінія оборони. В цих місцях збереглося чимало бетонних дотів,

укріплень, уцілів форт на острові р. Стохід. У с. Прикладники декілька дотів знаходяться на городах селян.

Село та озеро Нобель розташовані в Зарічненському районі Рівненської області, за 35 км від районного центру. Найдавнішими археологічними пам'ятками цієї місцевості є багаточисельні стоянки Нобель I, II, III, і IV, розташовані поблизу с. Нобель, в урочищах Заборок і Піддяче, на піщаних дюнах правого берега р. Прип'ять. Ці мезолітичні стоянки належать до Свідерської культури, поширеної, крім північних районів України, у Польщі та Білорусі. Село Нобель уперше згадане в Іпатіївському літописі під 1158 р.

У часи Київської Русі на березі оз. Нобель знаходилося літописне місто Небель. Воно згадується в літописі під 1262 р. Укріплення часів Київської Русі займало підвищення в урочищі "Церковна гора" на південно-східному кінці села. Підвищення має округлу форму (розміри 75x75 м, висота над рівнем озера – 3-6,5 м). У добу Великого князівства литовського місто Небель перебувало під владою турово-пінських князів. Монастир міста як центр культури й освіти був відомий і в XVI ст. [4].

Озеро Нобель, довжиною 3,2 км, шириною до 2,5 км, знаходиться в заплаві р. Прип'ять. Максимальна глибина – понад 10 м; прозорість води – до 2 м. Півостровом, на якому розташоване с. Нобель, розділене на дві частини. Східна частина озера видовжена з півночі на південь, західна – більш овальна. Улоговина має неправильну серцеподібну форму. Береги і дно піщані, дуже розчленовані. На озері є чотири острови – два великих і два малих.

Розвитку туризму на цій території сприяє мережа природоохоронних об'єктів. На початку 80-х років XX ст. у заплаві річок Прип'ять і Стохід були створені заказники різних рівнів: гідрологічні, зоологічні, ботанічні тощо. З метою поліпшення гідрологічної ситуації у басейні р. Прип'ять частину заказників Волинської і Рівненської областей України об'єднали в регіональний ландшафтний парк "Прип'ять–Стохід". У 2007 р. частині парку, яка належала до Волинської області, з метою посилення охорони території надано статус Національного природного парку "Прип'ять–Стохід".

Придатною для сплаву є також р. Виживка – сплави на байдарках можна організовувати в межах Любомильського, Старовиживського та Ратнівського районів, починаючи від с. Руда. Долина річки слабо виражена, шириною до 4 км, заплава заболочена. Русло звивисте шириною 7-20 м, максимальна глибина до 3 м, у межень важкопрохідна.

Сплави р. Турія варто починати з м. Ковель, яке характеризується зручним транспортним сполученням (залізничний та автомобільний транспорт). Тривалість сплавів – від двох до чотирьох днів. Дводенний сплав завершується в с. Тойкут (31 км), чотириденний – в с. Бузаки (77 км) (Камінь-Каширський район), через які пролягають автомобільні шляхи територіального значення (Т0311 і Т0308).

Головними туристичними об'єктами на цих маршрутах є дерев'яна церква святого Дмитрія в с. Гішин (1567), найдавніша дерев'яна сакральна споруда на Волині, а також численні об'єкти природо-заповідного фонду України (ландшафтні заказники Бузаки, Качинський, Святобузаківський).

Церква святого Дмитрія – тризрубна, одноверха, з одним ярусом дзвіниці над бабинцем. Висота центрального зрубу 4,6 м, розміри приміщення у плані 6,6 × 6,2 м.

Висоти центрального і східного зрубів співвідносяться як 5 : 4. Ця сакральна споруда є класичним зразком поліського дерев'яного храму з дзвіницею над бабинцем та двома архаїчними пірамідальними верхами чотирихилої форми над навою та вівтарем. Конструкція дзвіниці – всередині каркасна аркова з різьбленими кронштейнами, кріпиться тиблями. У XIX ст. вона була обшита і підвищена [6].

Ландшафтний заказник “Бузаки” площею 81,8 га, що знаходиться в с. Підріччя, належить до Камінь-Каширського міжгосподарського лісгоспу, утворений рішенням облвиконкому №226 від 31.10.91 [7]. Головну цінність становить ділянка соснового лісу з домішками вільхи чорної і берези природного походження, 1-2 бонітету, віком до 75 років. У трав'яному покриві зростають суцільні ягідники: чорниця, лохина, а також журавлина дрібноплідна, занесена до Червоної книги України.

Ландшафтний заказник “Качинський” площею 64,0 га розташований в околиці с. Качин; створений за розпорядженням облдержадміністрації №132 від 26.05.92 [7]. Під охороною перебуває природний комплекс, який охоплює озеро Качин льодовикового походження (площа 41 га, глибина 4 м); болото з глибокими покладами торфу, частково сфагнового типу; півострів, на якому зростають тополі, та узбережну смугу озера з насадженнями білої та жовтої акацій, різними видами чагарників, різнотрав'я.

Ландшафтний заказник “Святобузаківський” (площа 2704,9 га), що в околицях с. Бузаки, знаходиться на території Полицівського, Сошичненського та Бузаківського лісництв Камінь-Каширського міжгосподарського лісгоспу [7]. Під охороною перебувають сосново-дубові насадження віком до 60 років, що належать до лісів 1-ї групи і входять у зелену зону м. Камінь-Каширського. Підлісок складають ліщина, калина і крушина. В трав'яному покриві переважають масиви чорниці, місцями лохини, зростають цінні лікарські рослини, серед яких домінує багно звичайне. Тут трапляються рідкісні рослини (зозулинець блощинний, росичка англійська, шейхцерія болотяна) і тварини (махаон, лелека чорний, журавель сірий, пугач, сорокопуд сірий), занесені до Червоної книги України. Серед лісового масиву знаходиться озеро Святе (площа 8,0 га), карстового походження.

Сплави р. Стохід можна організувати з квітня по жовтень, з серпня по вересень умови дещо ускладнюються через спад води. Починати водні маршрути можна від смт Любешів чи с. Угли, які характеризуються доброю транспортною доступністю. Сплави р. Стохід слід планувати на один-два дні.

Дводенний сплав р. Стохід протяжністю близько 40 км можна організувати в межах Ковельського району (с. Угли – с. Заячівка). Протягом першого дня сплаву передбачається проходження 30 км із зупинкою на ночівлю поблизу с. Ситовичі. Головними атрактивними об'єктами на маршруті є ботанічна пам'ятка природи “Соснова субір” (насадження сосни звичайної віком 70 років) та археологічні пам'ятки. Поблизу с. Кашівка, на правому березі річки знаходиться рекреаційний пункт, на якому обладнано дитячий майданчик, побудовано альтанки, туалет тощо.

На лівому березі р. Стохід, в с. Підріжжя, знаходиться археологічна пам'ятка – двошарове поселення. У нижньому горизонті виявлено заглиблені житла і господарські споруди, фрагменти кераміки, металеві предмети пізньозарубинецької і пшеворської культур (I ст. до н. е., II-III ст. н. е.). Верхній горизонт складають археологічні

матеріали другої половини I тис., зокрема, ранньослов'янські півземлянкові житла з глиняними печами, господарські ями. Виявлено ліпну кераміку VI–IX ст., залізні ножі, кістяні проколки.

На другій частині маршруту протяжністю 10 км вирізняються гідрологічний заказник “Гулівський” і меморіальне кладовище воїнів першої світової війни (с. Ситовичі, с. Озерне). Заказник “Гулівський” – болото, поросле рідколіссям вільхи чорної, берези та чагарниками, є місцем розмноження птахів. В околицях сіл Ситовичі – Озерне знаходиться меморіальне кладовище воїнів першої світової. Цією територією понад рік проходила лінія фронту між російськими та австро-німецькими військами, яка утворилась після Брусилівського прориву, внаслідок цього багато довколишніх населених пунктів було знищено.

Типовою перешкодою під час сплаву р. Стохід є численні кладки, які нависають над водою та загати-заколи. В деяких місцях щоб продовжити сплав, доводиться розвантажувати плавзасіб, та обходити перешкоду берегом. Популяризації розвитку туризму в межах басейну р. Прип'ять сприяє щорічний міжнародний фестиваль з екстремального водного туризму “Поліська регата”. В межах фестивалю проводяться змагання на байдарках за маршрутом р. Стохід (від смт Любешів) – р. Прип'ять (с. Сваловичі – с. Любязь) загальною протяжністю 46 км; та спортивно-культурні дійства на свято Івана Купала.

Основною проблемою регіону є незадовільний стан транспортної інфраструктури. Від с. Нобель до обласного центру (м. Рівне) курсує один автобус (БАЗ-А079 “Еталон”) з багажним відділенням, яке може вмістити 2-3 розбірні байдарки. До початкової точки маршруту (сmt Ратно) можна дістатися одним (автомобільним) або двома видами транспорту (залізничний та автомобільний). Пересадку на рейсові автобуси необхідно планувати в м. Ковель.

Для пожвавлення розвитку туризму на досліджуваній території необхідно створити туристичні інформаційні центри, пункти з прокату туристичного спорядження, а також регулярно проводити широку рекламно-інформаційну кампанію.

При організації водного туризму як спортивного, так і пізнавального, варто впроваджувати елементи інших видів туристичної діяльності. Проходження маршруту на байдарках або човнах доцільно поєднувати із зупинками на території рекреаційних зон (Муравина, Дубки). Лімітуючими чинниками використання водних шляхів для розвитку туризму є: сезонність гідрологічних явищ, що виявляється в затопленні прилеглих територій, або обміління та заростання русла в межень; наявність на окремих ділянках русла “заколів” (загат) – ряду кілків, встановлених місцевими рибакми, які перегороджують русло. Об них можна легко пошкодити “шкіру” байдарки. Їх треба проходити на невисокій швидкості, шукаючи прохід між кілками, в окремих випадках – розрубувати.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Водные маршруты СССР. Европейская часть. – М.: ФиС, 1973. – 142 с.
2. Географічна енциклопедія України: В 3 т./ Редкол.: *О.М. Маринич* (відп. ред.) та ін. Т. 3: П – Я. – К.: Українська енциклопедія ім. М.П. Бажана, 1989-1993.– 480 с.
3. Природа Волинської області за ред. *К.І. Геренчука*. – Львів: ВО «Вища школа». Вид-

во про Львів. ун-ті, 1975. – 147 с.

4. Федотов Ю. Н., Востоков И. Е. Спортивно-оздоровительный туризм. - М.: Советский спорт, 2008. – 464 с.
5. Щур Ю. В., Дмитрук О. Ю. Спортивно-оздоровчий туризм. – К.: Альтерпрес, 2003. – 232 с.
6. <http://www.derev.org.ua/>: Дерев'яні храми України
7. <http://www.kamadm.gov.ua/zapovidnik.htm>: Камінь-Каширська районна державна адміністрація

*Стаття: надійшла до редколегії 28.05.2012
прийнята до друку 10.06.2012*

FEATURES OF THE ORGANIZATION OF WATER TOURISM IN THE PRIPYAT RIVER BASIN

M. Hamkalo

*Ivan Franko National University of Lviv,
Doroshenko St., 41, UA – 79000 Lviv, Ukraine*

Water resources of Pripjat river basin in terms of the organization of water tourism was analyzed. The main objects of water tourism and the structural characteristics of individual vessels were characterized. Tourism resources of study area were described.

Key words: water tourism, river, boats, Pripjat, Stokhod, Vyzhivka, Turia.

ОСОБЕННОСТИ ОРГАНИЗАЦИИ ВОДНОГО ТУРИЗМА В БАССЕЙНЕ РЕКИ ПРИПЯТЬ

М. Гамкало

Львовский национальный университет имени Ивана Франко

Проанализированы водные ресурсы бассейна р. Припять в аспекте организации водного туризма. Охарактеризованы главные объекты водного туризма и особенности их преодоления, конструктивные особенности отдельных плавсредств. Описаны туристические ресурсы исследуемой территории.

Ключевые слова: водный туризм, реки, плавсредства, Припять, Стоход, Выживка, Туря